

BARROCO

OBRA: A VOCACIÓN DE SAN MATEO

AUTOR: **CARAVAGGIO**

ESTILO: Barroco

CRONOLOXÍA: 1599-1600

COMITENTE: Mateo Contarelli

MATERIAL: Óleo sobre lenzo

LOCALIZACIÓN: San Luis dos Franceses (Roma)

MEDIDAS: 322 cm x 340 cm

CARAVAGGIO

Michelangelo Merisi, Caravaggio (1571-1610) exemplifica a forte relación entre Arte Barroca e Contrarreforma. Desenvolveu os seus primeiros pasos en Milán, dentro da tendencia manierista, non conservándose ningunha obra desa etapa de aprendizaxe. Foi un pintor excepcional, cunha vida turbulenta, axitada, disoluta, violenta, sempre fuxindo da xustiza, bohemio e atormentado. Instalouse en Roma en 1592, onde traballou en pequenos encargos ao principio da súa carreira. O seu carácter arrogante e pendencieiro lévao varias veces ao cárcere e mesmo ao asasinato dun home por liortas de xogo. Condenado por homicida, foxe en 1606 a Nápoles, Malta, Siracusa e Mesina. Obtido o perdón, morre de malaria cando regresaba a Roma con só 37 anos, sen deixar discípulos nin fundar ningunha escola. Porén, as súas pinturas tiveron unha gran influencia fóra de Italia. Foi un artista independente, rebelde, que frecuentaba lugares moi populares, como tabernas ou barrios baixos, de onde sacaba modelos para as súas obras (os seus anxos eran nenos que mendigaban nas rúas; os seus santos, pobres vagabundos; as súas virxes, mulleres vulgares e correntes). Esta inspiración en tipos populares foi contradictoria, xa que por unha parte a Contrarreforma aceptou este achegamento á realidade para aumentar o realismo e conseguir un maior impacto relixioso no crente (así o pobo podía ver as personaxes sagradas máis cercanas e máis humanas, sen idealizar rostros nin anatomías, representando os temas relixiosos como se fosen escenas cotiás), pero tamén é certo que moitos eclesiásticos se escandalizaron pola vulgaridade dos tipos de Caravaggio, por parecer demasiado irrespetuosos coas personaxes relixiosas, presionando ao artista para cambiar os seus modelos populares por outros mellor vestidos e máis decorosos. Iso explica a división a favor ou en contra da súa obra polos mesmos contemporáneos do pintor.

En todo caso, e a pesar das críticas dos seus contemporáneos, Caravaggio foi un auténtico innovador e un revolucionario da pintura. Traballou entre finais do S.XVI e principios do S.XVII. A súa xenialidade consistiu nesa novidosa introdución de xentes correntes nos seus cadros. Ademais, para aumentar o realismo, colocaba as súas personaxes nun primeiro plano, mediante escorzos violentos, e cunha forte iluminación, para atraer a nosa atención, quedando entre sombras os elementos esenciais. Este foi outro dos piares da súa obra, o **tenebrismo**. Consiste en levar ata as súas últimas consecuencias a técnica do claroscuro, con fondos escuros, iluminando só aquelas figuras ou partes dun especial interese para o artista, potenciando o realismo e o dramatismo. Recreaba un mundo de siluetas vaporosas, de volumes que se perden na escuridade, de personaxes anti-clásicas e alonxadas de calquera idealismo. Gostaba de empregar un punto de vista elevado, como un contrapicado cinematográfico, conseguindo un efecto de profundidade e unha grandeza inconfundibles nas súas pinturas. Por outra banda, todos estes

efectos intensificábanse polo uso de composicións diagonais. Por último, Caravaggio representaba algunha das súas figuras como se se movesen ou xesticulasen en dirección ao espectador, o mesmo que fixera Bernini na escultura.

Na súa corta pero intensa vida, a súa obra foi evolucionando, desde as primeiras pinturas de costumes, con escenas sinxelas, moi naturais, con fondos claros e poucas sombras. Posteriormente, foi acentuando o tenebrismo, con composicións máis movidas e dinámicas, amosando tamén un maior interese polo espazo. Nos seus últimos anos, Caravaggio seguiu buscando o realismo, o volumen e a solidez das figuras, pero tamén concedéndolle un papel máis importante á cor, xa que o acusaban de monocromía. Tamén os contrastes de luz fixéronse menos violentos, empregando unha luz máis uniforme, conseguindo unha maior profundidade espacial. É o creador dun estilo, o **Tenebrismo**, que exercerá gran influencia noutros artistas barrocos. Tamén pode considerarse como creador do **Naturalismo**, tomando apuntes do natural e traballando directamente sobre o soporte. Consideraba á mesma altura un cadro sobre flores ou froitas ca outro sobre historias bíblicas, algo que rompía coa xerarquía de temas existente ata o momento. Caravaggio foi un dos primeiros en establecer a natureza morta como xénero autónomo e de valor.

COMENTARIO

A vocación de San Mateo é unha das obras mestras de Caravaggio, onde narra un episodio relixioso encargado pola igrexa de San Luís dos Franceses de Roma. O tema é un episodio do Novo Testamento, o momento no que Xesús, acompañado por San Pedro, entra nunha taberna e escolle como novo discípulo a Mateo na cidade de Cafarnaúm. É a historia que se narra no Evanxelio segundo San Mateo: *E pasando Xesús, viu a Mateo fillo de Alfeo, sentado no lugar dos tributos públicos, e lle dixo: Sígueme. E este, levantándose, seguiuño.* Pola dereita entra Cristo con San Pedro, e coa súa man estendida sinala a Mateo. O Santo está sentado fronte a unha táboa cun grupo de persoas, nunha escena de taberna. Caravaggio fai a crónica do momento no que a rutina diaria queda interrompida polo milagroso. O feito de que se vistan como na época do pintor, e sexan pinturas realistas, sen ningunha idealización, transmite a percepción do artista da actualidade da escena, a súa participación íntima no acontecemento representado. É unha composición estática e en horizontal, con poucos personaxes e fondo neutro. Está realizada con dous planos paralelos: o superior, ocupado só por unha ventá, e o inferior, no que se representa o momento preciso no que Xesús apuntando a Mateo o chama. Dintínguese un coidado repertorio de horizontais e verticais (fiestas, liña de cabezas de Mateo e compañeiros) e o seu contraste coas diagonais secundarias (espada e pernas dos cabaleiros), e todo iso, resaltado por unha luz focal.

O pintor representa ao novo apóstolo como un recadador de impostos ricamente ataviado, acompañado doutros individuos, sentados a unha mesa onde se recontan moedas. Cristo, a figura principal, cunha estatura elevada que destaca a súa figura, fai un xesto solemne coa súa man, un xesto que recorda moito á escea da *Creación* de Miguel Anxo na Capela Sixtina. A escea resulta bastante sobria, ofrecendo dous grupos de figuras, unidos polo xesto da man de Cristo. Mateo parece ser o único en comprender que Cristo se dirixe a el, polo que recolle o xesto e sinalase a si mesmo, sorprendido ante a inesperada chamada. É como se houbera unha corrente invisible entre a man de Cristo, onde se concentra a nosa atención, e a figura de Mateo. Este xesto de Cristo o repite san Pedro, símbolo da igrexa Católica e da figura papal que media entre o mundo divino e o humano, o cal é moi coherente coa época da Contrarreforma e é a súa vez repetido por Mateo sinalándose a si mesmo. Cristo fai, aparentemente sen esforzo, un xesto coa man que exerce unha sensación de peso, sen necesidade de lucir musculatura. Os pés espidos de Xesús e Pedro son de simplicidade clásica, en contraste cos recadadores moi ben vestidos. As personaxes sagradas están pintadas seguindo modelos populares para aumentar a identificación entre o espectador e a mensaxe relixiosa. Non hai un gran efecto de movemento físico, pero sí apreciamos a teatralidade e expresividade dos xestos e nos rostros das personaxes.

Cristo trae a luz a este espazo escuro dos recadadores de impostos. Para acentuar a tensión dramática da imaxe e focalizar sobre o grupo dos protagonistas a atención do que mira, emprega o recurso de mergullar a escena nunha penumbra cortada por raios de luz branca, que fai emerxer os xestos, as

mans, ou parte da roupa, e deixa case invisible o resto. O papel da luz é dobre: consegue resaltar as figuras que máis interesan e axuda a dramatizar o contido do cadro.

O **TENEBRISMO** é todavía atenuado. Presenta ausencia de fondos, cun acentuado contraste luminoso que illaba as figuras iluminadas contra a escuridade, destacándoas deste xeito. A luz resalta con firmes contrastes os corpos das personaxes, mentres que o fondo baleiro e tenebroso enche de misterio a escea, como o resplandor dun lóstrego na noite ou un raio de sol que se filtra nunha habitación en penumbra pola ranura dunha porta mal encaixada. O efecto de luces e sombras fortemente contrastadas aínda non é tan drástico como en obras posteriores. Foi un auténtico éxito, que lle proporcionou a Caravaggio fama inmediata e novos encargos públicos.

A obra é moi novidosa por diferentes aspectos: na composición hai que destacar a orixinal distribución das personaxes e do espazo. O cadro aparece dividido en dúas zonas horizontais, a inferior chea de figuras e a superior coa parede e unha ventá. Ao mesmo tempo, apreciamos varias liñas compositivas, como unha serie de horizontais e verticais, compostas polas ventás e as cabezas das personaxes. Esas liñas contrarrestáanse cunha serie de diagonais, a principal a da luz lateral dereita e outras secundarias que vemos na espada e nas pernas das personaxes sentadas. As persoaxes están situadas na metade inferior do lenzo, mentres que o terzo superior está baleiro, con so unha xanela cega, por riba das cabezas dos protagonistas. A contraventá determina un amplo espazo, sumido na escuridade, mentres que os vidros e o muro restante aparecen iluminados por un foco de luz que se proxecta desde a parte superior dereita, nun plano superior a Cristo e San Pedro, a unha altura determinada e por un lugar oculto ao espectador.

Vemos que a luz non emana do Mesías, como sería habitual, senón dunha fonte invisible. É unha luz ambarina e dourada, irreal, que funciona como centro de atención do cadro, pola sensación inquietante, facendo que o tema principal (a vocación de San Mateo) pase a un segundo plano. Dito foco ilumina a retazos a escena, determinando violentos contrastes de luces e sombras, reforzando o dramatismo da escena. O foco luminoso simboliza a irrupción do sagrado na esfera terreal, recollendo as olladas e xestos das personaxes, que cobran grazas a ela volumen e plasticidade. Ademais, a luz dá unha sensación de que a escena se prolonga máis aló do cadro e introduce unha certa tensión no ambiente; é unha luz que cruza o cadro en diagonal, similar ao foco dun teatro, moi escenográfica, iluminando e destacando selectivamente os rostros e as mans das personaxes, especialmente a cara e as mans de Mateo, que destacan nítidamente sobre as súas roupas negras, e tamén fai destacar a man de Cristo e parte do corpo de San Pedro. Trátase dun elemento moi característico do Barroco. É como se a luz fixera saír as formas das sombras, que emerxen dese fondo escuro, de tal xeito que as figuras non presentan un contorno definido, xa que algunhas das súas partes se atopan sumidos na penumbra. Créanse así grandes contrastes de luces e sombras, con zonas en total escuridade, como a parte inferior do cadro, onde non apreciamos os pés ou a parte superior esquerda, sen ningunha visibilidade.

A iconografía tamén é moi orixinal: Caravaggio non representa o feito de xeito tradicional. Así, as personaxes do cadro visten anacrónicamente á moda do S.XVI. A estancia non é un local de recadación de impostos do S.I, senon o reservado dunha típica taberna. Mateo e os seus compañeiros, máis que funcionarios públicos traballando, semellan máis tahúres repartíndose as ganancias despois dunha partida de cartas. Recorda o ambiente dunha novela picaresca, un lugar de mala nota, algo coherente para o pensamento artístico de Caravaggio, que ten presente a mensaxe do Mesías de salvar aos pecadores. Por outra banda, trátase dun escenario moi cercano ao artista, un antro representativo dos baixos fondos que tan ben coñecía o pintor.